

Тому зміст професійного самовизначення особистості на етапі її професійного навчання у вищому аграрному закладі освіти окреслюється формуванням ставлення до себе як до суб'єкта власної професійної діяльності. Саме цей період є найбільш важливим як з точки зору основних механізмів і динаміки професійного становлення особистості, так і з точки зору педагогічного впливу на її подальшу долю. В його ході розвивається активне входження особистості в систему "людина – професія", що до цього часу визначалося лише уявленнями суб'єкта про обрану професію (не завжди вичерпуючими), розпочинає опосередковуватися її місце в спеціально організованій діяльності, що наближена до реальної професійної праці. Участь в цій діяльності, з одного боку, сприяє розвитку адекватних уявлень про професію, з іншої – формує операційну та мотиваційну основи професійного самовизначення.

Список використаних джерел

1. Толок В., Васильєва О. Професійна орієнтація молоді: проблеми та умови // Новий колегіум. – 2003. – № 2. – С. 33-37.
2. Климів Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-н/Д., 1996.
3. Кон И.С. В поисках себя: личность и самосознание. – М., 1984.
4. Дубровин Д.Н. Профессиональное самоопределение в подростковом и раннем юношеском возрасте как психологический феномен и психолого-педагогическая проблема // Журнал прикладной психологии. – 2004. – № 4-5. – С. 7-11.
5. Кудрявцев Т.В., Сухарев А.В. Влияние характерологических особенностей личности на динамику профессионального самоопределения // Вопросы психологии. – 1985. – № 1.
6. Super D. E., et al. Vocational Development: A Framework of Research. N.Y. 1957.
7. Вайсбург А.А. Организация профориентационной работы школы, ПТУ, предприятия: Пособие для учителя / А.А. Вайсбург; Под ред. М.И. Махмутова. – М.: Просвещение, 1986.
8. <http://career.vdu.edu.ua/index.php?id=212>

The article deals with modern approaches to the problem of professional self as a process of self-realization. Results of experimental investigation of motivational sphere as a premise of value students' professional self have been produced. Descriptive program of psychological accompaniment of specialist forming in conditions of institute of higher education has been determined.

Key words: professional self, value orientations, motivational sphere, purpose, professional plans.

Отримано: 19.02.2010

Комунікативна компетентність особистості як соціально-психологічна проблема

У статті розглядаються особливості становлення компетентності особистості у процесі спілкування як важлива умова соціального буття та соціалізації особистості. Пропонується програма тренінгових занять як один з ефективних засобів розвитку комунікативної компетентності особистості.

Ключові слова: комунікативна компетентність, спілкування, соціально-психологічний тренінг, комунікативна ситуація, взаємодія.

В статье рассматриваются особенности становления компетентности личности в процессе общения как важное условие социального бытия и социализации личности. Предлагается программа тренинговых занятий как одно из эффективных средств развития коммуникативной компетентности личности.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, общение, социально-психологический тренинг, коммуникативная ситуация, взаимодействие.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними проблемами. Сучасне технологічне суспільство з одного боку відкрило безліч нових можливостей для реалізації творчого потенціалу особистості, самореалізації у професійній сфері, досягнення високого суспільного та матеріального рівня, а з іншого – викликало безліч проблем у взаємодії особистостей. Наука соціально-економічних проблем дещо знівелювала розвиток комунікативної компетентності людини. Значна частина українського суспільства проявляє інтерес до реалізації комунікативних ситуацій лише тому, що цього вимагає кар'єра чи професійне акме. Причина цього явища найчастіше криється у тому, чи вміє особистість проявляти комунікативні вміння та навички у спілкуванні з іншими, чи сприймає комунікативну ситуацію в цілому і хоче повноправний її учасником, які внутрішні установки та особистісний зміст вбачає у взаємодії з суспільним оточенням, наскільки багате є її морально-духовне буття.

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої та опосередкованої взаємодії особистості із світом духовної,

матеріальної культури, тому є результатом досвіду спілкування з людьми. Із невичерпного світу літератури, мистецтва, релігії, культури, театру, кіно, відео- та аудіорозваг, комп'ютерних інформаційних технологій, реклами особистість отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості їх перебігу та засобів вирішення. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає із культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм. Але, у більшості випадків, особистість залишається наодинці із собою, а спілкування не приносить їй бажаного задоволення, оскільки не сформована комунікативна компетентність, яка дозволяє людині встановлювати і підтримувати необхідні взаємини по роботі, родичами, іншими людьми, змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для інших партнерів по спілкуванню.

Тому метою даної статті є аналіз феномена “комунікативна компетентність особистості” як соціально-психологічної проблеми її розвитку засобами соціально-психологічного тренінгу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічна література, яка відображає загальноприйнятий рівень інтеграції сучасних підходів до визначення тих чи інших понять, інтерпретує компетентність як “знання та досвід у певній галузі” [3, с.191]. Наш аналіз цього поняття буде здійснюватися у рамках психологічних теорій та практичної психології, де компетентність у спілкуванні розуміється значно ширше. Вона трактується: як складне утворення, що включає знання соціально-психологічних факторів і умінь використовувати їх у конкретній діяльності, розуміння мотивів, інтенцій, стратегій поведінки, фрустрацій, як своїх власних, так і партнерів по спілкуванню, умінь розібратися у групових соціально-психологічних проблемах, осмислення можливих перешкод на шляху до взаємного порозуміння, оволодіння технологією та психотехнікою спілкування; як система внутрішніх засобів регулювання комунікативних дій; як заснована на знаннях, чуттєвому досвіді та вільному володінні засобами спілкування здатність особистості орієнтуватися у ситуаціях спілкування; як складне утворення, що включає пізнавальний, емоційний та поведінковий характер; як інтегральна характеристика спілкування, у якій опосередковано виражається морально-світоглядні установки особистості, її загальна та професійна спрямованість, рівень комунікабельності [5, с. 53-54].

В.Л.Захаров та Ю.Ю. Хрящева називають такі фактори компетентності у спілкуванні: знання в області психології

особистості, групи, спілкування; уміння та навички спілкування; корекція і розвиток установок, необхідних для успішного спілкування; здатність адекватно і повно сприймати і оцінювати себе та інших людей, а також взаємини, що виникають між людьми; корекція та розвиток системи ставлень особистості.

На думку Ю.М.Ємельянова, комунікативна компетентність завжди набувається у соціальному контексті. Основними факторами, що детермінують розвиток, є життєвий досвід людини, її загальна ерудиція, мистецтво, спеціальні наукові методи [1, с. 8].

Отже, комунікативна компетентність особистості – це певно ідейно-моральна категорія, що регулює всю систему ставлень людини до природного і соціального світу, а також до самої себе як синтезу цих двох світів.

Певний інтерес для нашого дослідження має проблема співвідношення комунікативної компетентності і комунікативних здібностей, аналіз якої здійснено у ряді досліджень. Компетентність при цьому трактується як деяка характеристика поведінки, домінуюча форма активності особистості, сформованість відповідних навичок і умінь, ступінь освоєння певної діяльності. Здібності ж характеризуються як потенційні можливості та задатки, від яких залежить швидкість, якість і рівень сформованості відповідної компетентності.

Поняття компетентність розкривається, таким чином, у зв'язку із здібністю суб'єкта до навчання (Б.Г.Ананьєв, Н.І.Менчинська, З.І.Калмикова, С.Ф.Жуйков, Г.Г.Сабурова та інші), розуміється як результат навчання, а здібності як передумова, здатність до успішного навчання.

Відповідно комунікативна компетентність інтерпретується як “здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми” [3, с.193]. До її складу входить певна сукупність знань та умінь, що забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу. Комунікативна компетентність розглядається як ступінь задовільного оволодіння певними нормами спілкування, поведінки, як результат навчання, засвоєння соціально-психологічних еталонів, стандартів, стереотипів поведінки, оволодіння “технікою” спілкування.

У зв'язку із сказаним детальніше розглянемо проблему комунікативних здібностей людини. Комплексне вивчення здібностей вимагає проведення досліджень на трьох рівнях: психофізіологічному, коли діагностуються типологічні властивості нервової системи, як загальні, генетично зумовлені, безумовно-рефлекторні, так і специфічно людські, зумовлені і асиметрією мозкової діяльності, і набутими характеристиками; психологічному,

при якому визначаються індивідуальні особливості пізнавальних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, мовлення) та особистісні особливості (емоційності, тривожності, характеру тощо); соціально-психологічному, який включає визначення успішності діяльності за довгий період з її диференційним аналізом, вивчення особливостей індивідуального стилю діяльності, урахування характеру між-особистісних взаємин.

Структура компетентності у спілкування спеціально аналізується у роботах С.В.Петрушина. На його думку, до складу компетентності слід віднести когнітивні (орієнтованість, психологічні знання і перцептивні здібності), виконавські (уміння і навички) і емоційні (соціальні установки, досвід, система ставлень особистості) компоненти. Розвиток пізнавального (когнітивного) компоненту, зокрема, включає поглиблення самопізнання та пізнання партнерів по спілкуванню, та необхідні знання у сфері спілкування у всій різноманітності його форм і ситуацій.

Зазначимо, що подібним чином інтерпретують цей компонент і інші автори. Так, Ю.М.Жуков розглядає пізнавальний компонент як орієнтувальну частину компетентності у спілкуванні і розрізняє у ньому інтерпретацію комунікативної ситуації та перцептивну складову. Ю.М.Ємельянов називає його соціальним інтелектом, розуміючи під останнім стійку здатність розуміти самого себе, а також інших людей, їх взаємостосунки та прогнозувати між особові події.

Поведінковий компонент, як вважає С.В.Петрушін, полягає у умінні ефективно використовувати різноманітні засоби спілкування. При цьому він посилається на трактування цього компоненту у концепції Ю.М.Ємельянова, який включає до його змісту вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки, та ряду інших авторів. До найбільш важливих складових емоційного компоненту він відносить досвід різноманітного спілкування, позитивне самоставлення та налаштованість на партнера по спілкуванню. Зауважимо, що, на думку Б.Ф.Ломова, саме емоційний компонент є найбільш важливою складовою комунікативної компетентності.

Окремо слід зупинитися на трактуванні структури комунікативної компетентності, запропонованої відомим вітчизняним психологом Л.А.Петровською [2, с. 49]. Вона виходить з того незаперечного факту, що реальне спілкування завжди являє собою складну і внутрішньо суперечливу єдність перцептивних, комунікативних, інтерактивних компонентів, суб'єкт-об'єктної та суб'єкт-суб'єктної форм, репродуктивного і продуктивного рівнів, спілкування глибинного, особистісного та поверхового, деперсоналізованого.

Так, при суб'єкт-об'єктній схемі спілкування лише один з партнерів виступає у повноцінній ролі суб'єкта, у той час як іншому відводиться роль об'єкта впливів і маніпуляцій з боку першого. Це спілкування за типом наказів, розпоряджень, різного роду вказівок тощо. До цього ж типу слід віднести ще й інші, менш виражені форми домінування одного із партнерів. Спілкування ж, що реалізує суб'єкт-об'єктні принципи, характеризується принциповою рівністю психологічних позицій його учасників (обидва виступають у повноцінній ролі суб'єкта), взаємною активністю сторін, при якій кожен не лише піддається вплив з боку іншого, але й, рівною мірою, сам діє на нього, взаємним проникненням партнерів у внутрішній світ один одного, їх активною взаємною гуманістичною установкою.

Не менш важливим є аналіз спілкування, при якому виділяється репродуктивна і продуктивна сторони останнього. Репродуктивний аспект спілкування передбачає використання стандартних процедур, які піддаються алгоритмізації, у той час як продуктивний представляє ту його сторону, яку в принципі не можна формалізувати, яка характеризується породженням нових мотивів, цілей, операцій і процедур.

Слід також мати на увазі, що спілкування об'єднує взаємопов'язані, однак істотно відмінні рівні: зовнішній, операційно-технічний, поведінковий та внутрішній, глибинний, який стосується особистісно-сміслових утворень і є визначальним щодо першого.

Зі сказаного витікає висновок, надзвичайно значущий для нашого розуміння предмета дослідження: усі перераховані вище характеристики природно розглядати одночасно і як характеристики компетентності у спілкуванні. Кажучи по-іншому, природно вважати, що остання включає в себе компетентність у спілкуванні і по суб'єкт-об'єктній, і по суб'єкт-суб'єктній схемах, що вона охоплює компетентність як у вирішенні продуктивних, так і у вирішенні репродуктивних задач, і що вона поширюється як на зовнішній поведінковий рівень спілкування, так і на його глибинний, особистісний рівень. При цьому слід підкреслити, що ядро, визначальну сторону, утворює компетентність у суб'єкт-суб'єктному спілкуванні, у вирішенні продуктивних задач, в оволодінні глибинним, особистісним шаром спілкування.

У дослідженнях Л.А.Петровської показано, що компетентність у спілкуванні по суб'єкт-об'єктній схемі, у вирішенні передусім репродуктивних задач, компетентність, яка охоплює лише зовнішній поведінковий рівень спілкування, знаходить своє вираження у орієнтації особистості на використання монологічних стратегій

взаємодії з людьми, а в орієнтації особистості на застосування діалогічних стратегій взаємодії з партнерами проявляється ще й на її компетентності у спілкуванні по суб'єкт-суб'єктній схемі, у вирішенні продуктивних задач, компетентність, яка охоплює також і глибинний, особистісний рівень [2, с.47-59].

Отже, спілкування є основою формування комунікативної компетентності. Незважаючи на значну кількість досліджень з даної проблеми, єдиної концепції розвитку навичок спілкування не існує, а, отже й комунікативної компетентності особистості не існує.

Виклад основного матеріалу. Комунікативна компетентність особистості – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певна сукупність знань, умінь навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню.

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід здобувається не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішення. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Якщо спиратися на прийняту у соціальній психології структуру спілкування, що включає перцептивний, комунікативний й інтерактивний аспекти, то комунікативну компетентність можна розглядати як складову спілкування. Тоді комунікативним процесом розуміється як “інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням відношень між партнерами”. Тобто виникає вузьке поняття “комунікація”. Однак часто “комунікацію” розуміють як синонім спілкування, підкреслюючи, що комунікативний вплив є психологічним впливом одного комунікатора на іншого з метою зміни його поведінки. Це означає, що відбувається зміна самого типу відносин, що склалися між учасниками комунікації. Є й широке розуміння “комунікації”, яке застосовується у зв'язку з розвитком системи масових комунікацій у суспільстві.

Ми виокремлюємо такі складові комунікативної компетентності: орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда; спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших

при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища; адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації; готовність і уміння будувати контакт з людьми; внутрішні засоби регуляції комунікативних дій; знання, уміння і навички конструктивного спілкування; внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Отже, комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить як складові цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички.

Людина завжди перебуває в контакті з іншим – партнером реальний, уявний, обраним, нав'язаним і т.п. Інваріантними складовими спілкування є такі компоненти, як партнери-учасники, ситуація, завдання. Варіативність же пов'язана з характеристиками самих складових – партнерів по спілкуванню, ситуацій, цілей спілкування. Тому компетентність у спілкуванні передбачає розвиток вмінь адекватної самооцінки, орієнтації людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації і завданні.

Головною якісною характеристикою всіх цих “психологічних інструментів” вважається “загальна спрямованість” на людину, що, у свою чергу, є підставою ефективного спілкування. Орієнтація особистості насамперед на позитивні якості в іншій людині є важливою для ефективного спілкування, тому що вона сприяє розкриттю особистісного потенціалу людини, з якою ми спілкуємося. Визначальною є роль пізнавальних процесів у структурі комунікативної компетентності, перш за все мислення – здатність аналізувати вчинки, бачити мотиви, що спонукають до них. Умовою успішного спілкування людини з іншими людьми є соціально-психологічна перцепція, яка включає ідентифікацію, емпатію, соціальну рефлексію.

Отже, можна сказати, що комунікативна компетентність включає не тільки особистісні властивості індивіда, але й певним чином організовані пізнавальні процеси і емоційну сферу.

Однією із складових комунікативної компетентності є уміння усвідомлювати і долати комунікативні бар'єри. Такі бар'єри можуть виникати, наприклад, при відсутності розуміння ситуації спілкування, що викликаються розходженнями між партнерами (соціальними, політичними, релігійними, фаховими, які породжують інтерпретацію тих самих понять, що обумовлюють різноманітне світопочуття, світогляд, світосприйняття). Бар'єри у комунікації можуть носити також психологічний характер, відображаючи індивідуальні

психологічні особливості тих, хто спілкується, їхні сформовані відношення: від дружби до ворожості по відношенню один до одного.

Отже, синтезуючи вище викладені точки зору на явище комунікативної компетентності, можна зробити висновок, що комунікативна компетентність постає як інтегральна якість особистості, що виконує функцію адаптації й адекватного функціонування особистості в соціумі, містить у собі установки, стереотипи, позиції спілкування, ролі, цінності тощо особистості, інструмент, що рефлексує творчий потенціал особистості.

Питання про розвиток комунікативної компетентності можна розглядати в двох аспектах: по-перше, в процесі соціалізації і виховання; по-друге, засобом спеціально організованого суспільно психологічного тренінгу.

Розвиток комунікативної компетентності в процесі соціально-психологічного тренінгу можливий з погляду двох підходів: спрямованість на знаходження багатой різноманітної палітри спілкування на подолання труднощів, що можуть виникати в процесі спілкування.

В основі програми психологічної корекції комунікативної компетентності є положення про психологічні фактори, які детермінують комунікативну активність особистості: почуття компетентності, особистісну причинність і само детермінацію, причинні схеми і ціле утворення. Ми висунули припущення що актуалізуючи ці фактори, можна впливати і на комунікативну компетентність особистості.

Теоретичний аналіз проблеми дозволив нам виявити механізми розвитку комунікативної компетентності, на основі яких були розроблені вправи комунікативного тренінгу.

1. Формування комунікативної компетентності від когнітивних утворень (змісту) шляхом їх емоційного “насичення” (позитивного підкріплення). Схематично цей процес розвитку компетентності можна виразити так: значення (зміст) і емоція (підкріплення) – мотивація – компетентність.

2. Другий механізм полягає у підкріпленні певної діяльності; і лише після цього усвідомлюється зміст (значення), який підкріплюється. У даному випадку когнітивний елемент (зміст, значення) усвідомлюється суб’єктом після отримання підкріплення.

Ми керувалися цими теоретичними положеннями при розробці вправ комунікативного тренінгу.

Мета тренінгу полягає у формування таких компонентів комунікативної компетентності: пізнавальний (внутрішній, процесуально-змістовий); досягнення; саморозвитку; суспільно-значущий; соціальної ідентифікації.

Специфічні процедури і психологічна атмосфера психотренінгу, які передбачають доброзичливе ставлення, прийняття і підтримку особистості, створення умов для самоствердження і саморозвитку, постійне надання позитивного підкріплення, актуалізація перспектив учасників тренінгової групи – усе це є тими чинниками, які сприяють розвитку (або, принаймні, підтримці) комунікативної компетентності.

У процесі проведення тренінгу використовуються різноманітні вправи і завдання, спрямовані на формування навичок оптимального стилю спілкування, розвитку емоційної сфери: формування уміння розрізняти емоції, називати і виражати їх; формування навичок встановлення контактів; закріплення впевненості у собі розвитку уміння слухати та розуміти інших; вміння стримувати свої агресивні вияви; одержання знань щодо конструктивного відстоювання своєї позиції; формування позитивного ставлення до колег.

Тренінги проводяться один раз на тиждень по 1,5 години і сприяють виробленню вмінь та навичок комунікативної компетентності людини.

Висновки. Комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позиції спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок. Ефективне спілкування завжди передбачає спонтанний і творчий процес, тому ефективне спілкування – це спілкування, що розвиває. Крім особистісних особливостей, до комунікативної компетентності входять особливості пізнавальних процесів й емоційної сфери. В цілому комунікативна компетентність пов’язана з адекватним використанням усієї палітри можливостей. Аналіз комунікативної компетентності особистості дозволяє виявити проблеми обґрунтування критеріїв ефективного спілкування і адекватної відповідності форм спілкування і ситуацій спілкування.

У процесі становлення особистості розвиток комунікативної компетентності має декілька джерел: ідентифікація з дорослими, засвоєння культурної спадщини, спостереження за поведінкою інших людей, програвання в уяві комунікативних ситуацій. Сучасний стан суспільних процесів дозволяє констатувати той факт, що природне формування комунікативної компетентності не відповідає вимогам соціальної дійсності.

Цю проблему дозволяє вирішити цілеспрямоване формування комунікативної компетентності в процесі соціально-психологічного тренінгу. У вітчизняній соціальній психології існують дві підстави для побудови таких тренінгів: спрямованість на знаходження

різноманітної палітри спілкування та тренінг психологічного консультування з труднощів у спілкуванні.

Список використаних джерел

1. Заброцький М.М., Максименко С.Д. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування. – К. – Житомир: Волинь, 2000. – 32 с.
2. Петровська Л.А. Принцип сензитивности как шкала рефлексии / Под ред. Х.Миккина, Ю.Орн. – Изд – во ТГУ, 1983. – С.47-59.
3. Прозорова Е.В. Педагогические условия развития коммуникативной компетентности // Мир психологии. – 2000. – № 2. – С.191-202.
4. Психогимнастика в тренинге / Под ред. Н.Ю.Хряцовой. – СПб.: Речь; Институт тренинга, 2001. – 32-40 с.
5. Чепелева Н.В. Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару АПН України, 12 листопада 1998 р. – К.: Гнозис, 1998. – С.52-69.

The article discusses peculiarities of individual competence in the process of communication as an essential condition of social being and socialization of the individual. A program of training sessions as an effective means of developing communicative competence of the individual.

Key words: communicative competence, communication, social and psychological training, communicative situation, cooperation.

Отримано: 6.03.2010

УДК 37.018.1:81-028.1-053.4

С.А.Михальська

Особливості родинного спілкування як чинника комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку

У статті розкрито теоретичні підходи до проблеми родинного спілкування в психолого-педагогічній літературі, чинники та критерії комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника.

Ключові слова: розвиток спілкування, дошкільник, мовлення, батьки, комунікативно-мовленнєвий розвиток.

В статье раскрыты теоретические подходы к проблеме семейного общения в психолого-педагогической литературе, факторы и критерии коммуникативно-речевого развития дошкольника.

Ключевые слова: развитие общения, дошкольник, речь, родители, коммуникативно-речевое развитие.

Спілкування з дорослими є головним фактором психічного розвитку з народження дитини упродовж перших семи років її життя, тому порушення родинного спілкування – одна з найбільш актуальних проблем сімей, а для успішного розвитку у дітей комунікативних умінь та формування культури мовленнєвого спілкування необхідно враховувати особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку, потреби, які його мотивують, специфіку родинного спілкування. Залучення дитини до мовленнєвого спілкування з дорослими та однолітками позитивно впливає на розвиток її комунікативних потреб і мовлення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальне вивчення родинного спілкування та встановлення його впливу на комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника.

На важливості дослідження комунікативно-мовленнєвого розвитку, зокрема через спілкування в сім'ї з дітьми дошкільного віку, наголошують Г.М.Андрєєва, Г.І.Капсея, О.Л.Кононко, С.В.Корницька, В.У.Кузьменко, Т.О.Піроженко, Ю.О.Приходько, А.Г.Рузьська [1-3; 5-7; 9]. Вони стверджували, що міжособистісна комунікація в сім'ї важлива для обміну інформацією, виконання ролей у спільній діяльності, встановлення та розвитку міжособистісних відносин, пізнання оточуючих та самопізнання.

Отже, соціальна та психолого-педагогічна значущість проблеми, недостатня розробленість названих аспектів та важливість їх дослідження на етапі дошкільного дитинства, коли головним фактором психічного розвитку є спілкування з батьками, зумовили вибір теми нашого дослідження: “Особливості родинного спілкування як чинника комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку”.

Родина — це школа, де дитина навчається, як жити в суспільстві. Тут вона отримує досвід соціальних стосунків у м'якій, емоційно підкріпленій, захищеній формі, серед близьких людей, для яких вона є найвищою цінністю. І тільки після цього особистість готова до налагодження об'єктивних стосунків з іншими людьми. Ця — соціальна — функція робить інститут сім'ї дуже стійким. Саме родина вводить дитину в світ соціальних стосунків.

Теоретичний аналіз показав, що, незважаючи на багатоплановість психологічних досліджень проблеми комунікативно-